

Dominika Černá: Ideální učitel očima dětí na prvním stupni základní školy

Oponentský posudek bakalářské práce

Výzkumným cílem bakalářské práce studentky Dominiky Černé je zmapovat pomocí realizovaného kvalitativního výzkumu představy žáků o ideálním učiteli. Zájem o téma je podpořen autorčinou zkušeností z pozice speciální pedagožky na základní škole.

Studentka se ve své práci zabývá charakteristikami učitelů, které reflektují představy, přání, ale též požadavky dětí (z výzkumu je zřejmé, že žákovské představy a přání jsou ovlivněny každodenní zkušeností, ačkoliv u mladších dětí jsou podbarveny více fantazií). Jak napovídá již název práce, studentka se zamýšlí orientovat na představy žáků na prvním stupni. V práci reflektuje vývojové hledisko, v závěru práce se též vztahuje k výzkumu své kolegyně a porovnává vlastní výsledky se zjištěními z druhého stupně.

Lze konstatovat, že studentka se v tématu zorientovala zdařile. Teoretická východiska práce nastudovala především z českých zdrojů. S cizojazyčnou literaturou je zacházeno spíše okrajově. I přes toto jazykové omezení, je z textu seznatelné (především z diskuze), že autorka provedla důkladnou rešerši teoretických poznatků a výstupů předchozích výzkumu. Oporu nachází často v obdobně tematicky laděných závěrečných pracích. Zdroje jsou komparovány. Místy autorka prokazuje též vlastní analytické myšlení.

Celkově práci hodnotím jako čtenářsky přívětivou a přehlednou. Téma je, ačkoliv není zcela inovativní (autorka nachází četné realizované výzkumy o „učitelském ideálu“), zajímavé právě pro svou kvalitativní hloubku a kombinaci výzkumných metod.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Svým rozsahem je teoretická část spíše kratší, avšak studentka zde postihuje hlavní relevantní témata a srozumitelně a logicky nás uvádí do tématu. Představeny jsou pojmy a teorie, ke kterým se v závěru práce v rámci diskuze navrácí. Osnova obou částí práce, tj. teoretické a empirické, se záměrně opakuje. Autorka pracuje s pojmy jako je: *osobnost učitele (povaha a vzhled), pedagogické dovednosti, pedagogické metody, hodnocení, vztah žák- učitel, rizikové chování u učitele, typologie učitelů*. Tyto pojmy jsou následně představeny jakožto výsledné kategorie analýzy. Text je logicky vystavěn a koresponduje s výzkumnými závěry a analytickými kategoriemi. Minoritně je zmíněno téma mladšího školního věku. Vzhledem k tomu, že práce se zaměřuje na prozkoumání dětských představ, jeví se vhodnější zmínit více vývojových charakteristik či zmínit specifika utváření postojů a představ u dětí tohoto věku. Studentka v úvodu začala nadějně popisovat kognitivní vývoj, avšak záhy kapitola končí a další text je věnován plně problematice učitelů.

Těžiště práce leží v empirické části. Zde popisuje autorka hlavní výsledky vlastního realizovaného kvalitativního výzkumu, cíle výzkumu a výzkumné otázky: „*Jakou představu mají žáci prvního stupně o ideálním učitelce/ učiteli?*“. Doplnující výzkumné otázky naznačují směr autorčina uvažování o tématu. „*Jaké charakteristiky by žáci preferovali u ideálního učitele? Jaké charakteristiky by žáci nechtěli u svého učitele? Jak se představa ideálního učitelky liší od představy ideálního učitele?*“ Formulace otázek se jeví logická a adekvátní vzhledem k vytyčeným cílům.

Dále je popsána povaha výzkumného vzorku a průběh analýzy. Studentka precizně popisuje průběh sběru dat a další metodologické pozadí výzkumu. Rozsah vzorku (10 tříd) lze považovat vzhledem k typu práce a zvolenému designu výzkumu za více než adekvátní. Při sběru dat bylo využito dvou metod, skupinová kresba postavy a skupinový rozhovor. Autorka následně použila *metodu zakotvené teorie* k analýze diskuzí se žáky (diskuze probíhaly nad kresbami čtyř různých zadání, které žáky vtahovaly do tématu). Rozhovory se žáky byly nahrávány, následně přepsány a podrobeny *otevřenému*

kódování. Pomocí zvoleného designu autorka pronikla do žákovských představ o ideálním učiteli/nejhorším možném učiteli, popsala uvažování aktérů. Vzhledem k tomuto záměru se jeví zvolený design výzkumu a jeho metodologie jako vhodně zvolený.

V rámci prezentace výsledků výzkumu autorka představuje *dva póly výsledků*, tj. dětské představy o ideálních vyučujících a představy o nejhorších možných učitelích (v tomto směru se zdá být mírně zavádějící samotný název práce). Jsou zde popsány hlavní kategorie a pojmy vzešlé z kvalitativní analýzy, tj. **osobnost, pedagogické dovednosti, pedagogické metody, hodnocení, vztah žák – učitel, a rizikové chování**. Jednotlivé kategorie se dle autorky prolínají, dále však s nimi vnitřně nepracuje. Domnívám se, že kategorie by bylo možné k sobě v rámci analýzy více vztáhnout, popsat jednotlivé vztahy a vazby. Kategorie nejsou dále vnitřně členěny, místy působí příliš obecně, ačkoliv skrývají hlubší potenciál. Domnívám se, že práci takto kvalitativního charakteru by „slušela“ větší míra konkretizace, resp. poukázání na variace a hloubku jednotlivých objevených analytických celků. Prezentace jinak velmi zajímavých výsledků tak může na čtenáře působit místy příliš plošně, bez větší dynamiky. Ta se do práce dostává v rámci diskuze, celá práce tím v závěru velmi získává. Oceňuji, že autorka užívá pro ilustraci trefné výňatky výroků z rozhovorů a dokresluje tak zobecněné skutečnosti, ke kterým zároveň nabízí relevantní interpretace. Za výzkumně hodnotné a zajímavé považuji poznatky o genderových rozdílech při vnímání ženy učitelky/ muže učitele. Data jsou prezentována přehledně, srozumitelně a s výzkumným citem.

V diskuzi vidíme komparaci teoretických konceptů s výsledky výzkumu. Autorčina zjištění jsou převážně v souladu s dosavadními teoretickými poznatky, dochází k jejich potvrzení. Oceňuji přínosnou diskuzi s prací kolegyně Terezy Pilařové. Diskuze výsledky výzkumu velmi dobře zasazuje do teoretických rámců. V závěru studentka shrnuje vlastnosti a atributy ideálního učitele. Měl by: naučit, zaujmout, být mírný, spravedlivý, nepřetěžující, tolerantní, vstřícný, podporující, hodný, se smyslem pro humor, slušný, zdvořilý, s kladným vztahem k práci. Důležitým znakem je taktéž jeho vzhled (zde se liší nejvíce pohled na ženu učitelku/ muže učitele).

Práce je zakončena reflexí limitů a pozitiv výzkumu. Oceňuji studentčinu sebereflexi v oblasti sběru dat, při etickém ošetření výzkumu.

Svým rozsahem text splňuje nároky na závěrečnou práci. S literaturou bylo zacházeno dle citačních norem, text splňuje potřebné bibliografické normy. Po stránce pravopisné se práce jeví být v pořádku. Nacházíme pouze drobné formulační neobratnosti či překlipy, formálně je však práce adekvátně zpracována.

Práce je svým tématem aktuální, nabízí praktický vhled do psychologického tématu problematiky žákovských představ o učitelích. Text je čtenářsky poutavý, adekvátně vystavěný a členěný, obsahuje všechny povinné náležitosti. Práci **doporučuji** k obhajobě.

Otázky pro obhajobu:

Z čeho podle vás (a výsledků vašeho výzkumu) vyvěrají dětské představy o učitelích, kde se berou ony (často morálně obsazené) nároky na osobnost pedagoga? Co vše má v tomto věku vliv na utváření dětských představ a lze tyto vlivy nějak odlišit?

Z výroků žáků silně vystupuje, že učitel je pro ně vzorem, respektive reprezentantem třídy (identifikují se s ním; například jim záleží na tom, aby se jim ostatní třídy nesmály, aby jim učitele záviděly apod.; lze tak cítit určitý sociální rozměr, je zde prostor pro srovnávání se s druhými). U starších dětí, ve výzkumu Terezy Pilařové se již s tímto žákovským postojem směrem k učiteli nesetkáváme. Jak lze danému jevu rozumět? Jaký vliv by mohl mít fakt, že prvostupňový učitel je ve třídě přítomný na většinu

předmětů, kdežto na druhém stupni se již žáci setkávají s větší specializací učitelů v rámci jednotlivých hodin? Má podle vás tento fakt souvislost s odlišným vztahováním se k učiteli? Nebo lze tuto tendenci vysvětlit spíše vývojově?

Jak rozumíte tomu, že v jiných výzkumech žáci nezmiňovali vámi objevenou kategorii „rizikové chování“?

V práci zmiňujete určitý vývojový mezník ve 3. třídě. Mohl by tento moment souviset s některými vývojovými změnami v dětské psychice (např. morální vývoj, školní socializace a přebírání společenských norem, metakognice a kritické myšlení, posun ve vnímání autority učitele, ústup fantazijních představ, hry aj.)?

V Praze dne 22. 5. 2018

Mgr. Anna Mašková